

Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Філологічний факультет
Кафедра української та зарубіжної літератур
Кафедра української філології і методики навчання фахових
дисциплін

**Поліаспектність творчості
Лесі Українки
(до 150-річчя з дня народження)**

Збірник наукових статей і тез

Одеса
Букаєв Вадим Вікторович
2021

відчутне, історичні та вигадані персонажі діють із уже сформованими національними характерами.

Література

1. Бойко Н. Історична проза І.Нечуя-Левицького у контексті літератури другої половини XIXст.: проблемно-тематичні та жанрові пошуки. *Збірник праць Всеукраїнської наукової конференції*. Черкаси, 2018. С. 176-179.

2. Жуков О. Романна концепція образу гетьмана Івана Виговського (роман І.С.Нечуя-Левицького «Гетьман Іван Виговський»). *Діалог душ*. Одеса : Астропринт, 2011. С. 36-42.

3. Калинчук А. Історичні романи І. Нечуя-Левицького : особливості поетики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.01. / НАН України. Інс-тут л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 2001. 20 с.

4. Літературознавчий словник-довідник / під ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 611 с.

5. Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський : романи. Київ : видавництво «Школа», 2016. 519 с.

6. Приходько І. Ф. Українська ідея у творчості І. Нечуя-Левицького. Львів : Каменяр, 1998. 70 с.

Ганна Олексієнко,

*магістрантка 1 року навчання
філологічного факультету*

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц.

Авксентьєва Г. А.

ЖАНРОВО-КОМПОЗИЦІЙНА СПЕЦИФІКА ПОВІСТІ В. ВИННИЧЕНКА «НА ТОЙ БІК»

Постановка проблеми. Творчість В. Винниченка багатогранна і різножанрова. Він створив більше 100 оповідань, 27 драматичних творів, 15 романів, написав історико-публіцистичні дослідження, етико-філософські праці «Щастя», «Конкордизм», концепції яких втілені у романі «Лепрозорій», філософсько-соціологічні твори «Нова заповідь», «Вічний імператив», «Слово за тобою, Сталіне!». Володимир Винниченко реалізував себе не тільки як письменник,

політик, науковець, публіцист, але і як живописець. Серед багатогранного та розмаїтого доробку В. Винниченка як справжнє художнє відкриття сприймається його повість про події громадянської війни «На той бік». Актуальність дослідження зумовлена необхідністю всебічного осмислення жанрово-композиційної специфіки повісті В. Винниченка «На той бік», а також тим, що цілісне, багатоаспектне вивчення творчої спадщини митця є однією із нагальних проблем сучасного українського літературознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про неординарність творчого феномену В. Винниченка вів мову М. Коцюбинський ще у 1909 році, на початку літературної діяльності письменника: «Ви маєте найкращого читача, якого можна мати – молодь! Кого у нас читають? Винниченка. Про кого скрізь йдуть розмови, як тільки річ торкається літератури? Про Винниченка. Кого купують? Знову Винниченка!» [4, с. 102]. Вітали дебют письменника Леся Українка та Іван Франко. Досліджували його творчість сучасники (В. Василенко «Про «Сонячну машину» В. Винниченка: Спроба критичної аналізу», І. Свенцицький «Винниченко: Спроба літературної характеристики») та нащадки (особливо вирізняються монографії О. Гнідан та Л. Дем'янівської «Володимир Винниченко: Життя. Діяльність. Творчість», Григорія Костюка «Володимир Винниченко та його доба: Дослідження. Критика. Полеміка», Володимира Панченка «Будинок з химерами: Творчість В. Винниченка 1900 – 1920 рр. у європейському літературному контексті», Галини Сиваченко «Пророк не своєї вітчизни. Експатріантський «метароман» Володимира Винниченка: текст і контекст» та інші).

У перерахованих наукових працях здійснюється загальний огляд творчої спадщини митця, акцентується увага на драматичних, епічних творах, більше звертається увага літературознавців на поетику роману «Сонячна машина». Літературознавці досліджують щоденники В. Винниченка, зокрема Валентина Нарівська осмислює досвід початку Першої світової війни у записниках митця, співвідносить реальні враження від подій та їх інтерпретацію у художньому тексті [3, с. 22 – 36]. Про повість «На той бік» згадують лише побіжно (наприклад Григорій Костюк), коли визначають філософську специфіку творчості письменника.

Метою статті є з'ясування жанрово-композиційної специфіки повісті В. Винниченка «На той бік».

Виклад основного матеріалу. Традиційно повість «На той бік» характеризують як філософську [2, с. 72]. Її протагоніст, доктор Верховдуб – освічений інтелектуал, обізнаний з філософськими працями від античності до сучасності. Для нього важливою є ситуація вибору у складний випробувальний час революційних потрясінь. Володимира Винниченка як мислителя і письменника зацікавила постать провінційного лікаря, адже, за визначенням Ортеги-і-Гасета, «пересічна людина становить ґрунт, що над ним проходить історія кожної епохи; вона для історії те, що рівень моря для географії» [2, с. 72].

Лейтмотивною символічною художньою деталлю повісті, що посилює її філософську спрямованість, є постійне звертання героя до келиха життєвої мудрості, що символізує сенс життя. Не випадковим є зникнення келиха в стані роздвоєння особистості, коли протагоніст має маскуватися, приховувати свій соціальний статус: «... головне ж – не стало келиха. Не стало, власне, самого доктора Верховдуба» [1, с. 105].

Філософічність тексту поглиблюється екзистенціальними мотивами. У революційному світі доктор Верховдуб усвідомлює власну ізольованість, відчуває себе чужим «сірій масі пролетаріату», для якої він є «стороннім тілом» [1, с. 138]. Відчуження від соціуму призводить до романтичного конфлікту героя як особистості, що не належить оточенню, а переживання екзистенціальної самотності підштовхує до пошуку самоідентичності.

До того ж аналізовану повість можна охарактеризувати як соціально-філософський твір, адже широко представлені соціальні умови революційних подій, а виняткова ситуація на межі життя і смерті спонукає героя-філософа до глибоких висновків щодо зазначеної проблеми.

Для розкриття образу Верховдуба важливими є авторські характеристики та саморефлексії персонажа щодо сприйняття оточуючого світу й Ольги Чорнявської, роздуми про молодість, Наяду, а також філософські міркування. Внутрішні монологи протагоніста дають підстави визначати твір як психологічний. Зокрема портрет Ольги-Наяди подається через сприйняття доктора Верховдуба, тому є психологічно насиченим, і це бачення жінки чоловіком захопленим нею: «Дивна, надзвичайна істота, прекрасний привид з давно минулого, але без сумніву, психічно хворенька бідна: вона була в англійському капелюсі з чорним пером, у чудесному,

синьому костюмі, в лякованих черевичках, – зовсім архаїчна постать із давніх віків!» [1, с. 112]. Дійсно, це була жінка з минулого і її можна назвати хворою, бо так одягатися під час революції було небезпечно для життя, але Наяду це не цікавило.

В іншій ситуації лікар дізнається, що така неземна краса виросла у селі. Він довго розмірковує: «А в руці доктора лежала така тонка, ніжна, тепла рука, яка ніяким чином не хотіла асоціюватися з Кривими Гарбузами. І цей шикозний капелюх, і англійський костюм, і ця королівська постава, і ці очі – повні певности і влади? Невже це з Кривих Гарбузів?! А чому ж ні, зрештою? Чому Наяді не перебраться у Кривих Гарбузах у людський образ? Та й чи не частіше за все вони перебираються по Кривих Гарбузах, а не гнилих містах?» [1, с. 136]. Саморефлексії Верходуба щодо витоків характеру Ольги цікаві тим, що дають можливість краще пізнати погляди лікаря, що вірить у жіночу красу, але не може усвідомити себе ще українцем, бо він – малорос.

Композиційно повість не поділяється на розділи, але автор відокремлює відступами епізоди, яких можна нарахувати 17. Сюжет повісті лінійний. В експозиції дається вказівка про дореволюційне життя Верходуба: людина вела забезпечений спосіб життя, жила у гармонії з собою, захоплювалася філософським вченням Епікура, Шопенгауера та Канта.

Зав'язка – це знайомство з Ольгою, яке відбувається у місті. Подальша дія повісті розгортається на фоні української природи: поле, ліс, село і т. д. У сприйнятті оточуючого пейзажу Верходубом відчувається симпатія до сільського краєвиду, адже він виходець із села і все сільське йому близьке: «На кінці Казанської, нарешті, скінчився той страшний брук, яким тільки пекло могло бути вимощене для в'їзду найбільших грішників, – колеса м'яко, з полегшенням, од усеї душі зітхнувши, заворкотіли по накоченій весняно-вогкій дорозі» [1, с. 134]. Розвиток дії – подорож персонажів на той бік.

Наближає кульмінаційний момент повісті – зустріч Ольги та Михайла з червоноармійцями. Негативний результат зустрічі з червоноармійцями віщує і ті емоції, які він викликає у сприйнятті Верходуба: «Передній у жовтому кошуку, так почувалось, був начальство. Немолодий, за тридцять, напевне. Непривітна, жорстка постать... Неприємна постать» [1, с. 154]. Цей психологічний портрет, поданий через сприйняття доктора показує, що

червоноармійський командир має неприємну зовнішність, за що його далі і називають Жовтовусий, і що це людина жорстока, для якої людське життя нічого не варте.

Кульмінаційний епізод – розправа більшовиків над ув'язненими, усвідомлення подальшої долі персонажами. Напруження далі зростає: «Темні хмари, зелена трава й гомін стали виразніші» [1, с. 174].

У розв'язці повісті читач спостерігає динамічний, психологічно насичений пейзаж. Надзвичайне напруження у момент втечі Наяди з Верходубом відчувається на кожному кроці: і коли герої забирають рушницю у сонного вартового, і коли відчиняють двері: «Доктор, тремтячи усім тілом... обняв панну Ольгу за плечі й зовсім-зовсім до самого вуха приклав свої губи» [1, с. 195]. Тремтіння, напруження, найменший скрип дверей – все це демонструє незвичайну напругу. Адже, ризикуючи життям, Ольга та Михайло рятують своє майбутнє. Втікачі зчинили галас про напад німців і більшовики почали стрілянину. І тут, віддаляючись, герої спостерігали за тим, що відбувається у селищі: «А позаду крики і стрілянина розгорялись, як скирта сухої соломи, в яку кинено сірник. Вистріли тріскотіли безладно, сліпо, моторошно в густій, чорній тьмі ночі. Коні ржали, собаки гавкали, часто, перелякано; деякі вили» [1, с. 198].

Щодо позасюжетних елементів варто відзначити майстерне введення в структуру тексту міфу про Наяду, чисельних психологічних портретів та пейзажів, філософських внутрішніх монологів протагоніста.

Висновки. Твір В. Винниченка «На той бік» – це соціально-психологічна, філософсько-екзистенційна повість про революцію на Україні, у якій розкривається трагедія окремо взятої особистості та глибинні суперечності переломної епохи. Сюжет тексту лінійний. Композиційно повість поділена автором на 17 епізодів.

Література

1. Винниченко В. На той бік. *Винниченко В. Вибрані твори*. Харків : Фоліо, 2003. С. 103-204.
2. Гожик О. Метаморфози утопічних оповідань: «На той бік» В. Винниченка. *Слово і час*. 1999. №3. С. 71-75.
3. Нарівська В. Травматичний досвід Першої світової війни в щоденнику Володимира Винниченка: катеринославські рефлексії. *Слово і Час*. 2019. № 10. С. 22-36.
4. Панченко В. Магічний кристал. Кіровоград : Вежа, 1995. 234 с.